

بررسی تاثیر توان هسته ای جمهوری اسلامی ایران بر روابط آن با کشورهای شورای همکاری خلیج فارس

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۰۵/۱۵	شهرزاد ابراهیمی ^۱
تاریخ تأیید مقاله: ۱۳۹۵/۰۸/۲۰	وحید آسی ^۲
صفحات مقاله: ۱۹۱ - ۲۰۱	

چکیده:

سیاست خارجی شورای همکاری خلیج فارس از همان بدو تاسیس، نشان‌دهنده‌ی آن است که این شورا، همواره موضعی غیردوستانه در مقابل جمهوری اسلامی ایران داشته است؛ به گونه‌ای که در طول جنگ ایران و عراق همواره از عراق حمایت کرده اند. دستیابی ایران به دانش صلح آمیز هسته ای و موفقیت‌های آتی آن در این زمینه نقش مهمی در تغییر توازن قدرت در منطقه خلیج فارس و کیفیت مناسبات سیاسی ایران با کشورهای این حوزه خواهد داشت. کشورهای عضو شورای همکاری های خلیج فارس همواره تحت تاثیر تبلیغات و جو سازیهای غرب بوده و در سیاست خارجی خود وابسته به سیاستها و نگرش آمریکا و غرب در قبال ایران هستند. در سال‌های اخیر کشورهای عضو شورای همکاری، با بستن قراردادهای نظامی و هسته ای با آمریکا و غرب در صدد افزایش توان تسلیحاتی خود هستند و کشورهای عضو رویکردی امنیتی نظامی به توان هسته ای ایران داشته و در جهت همگرایی بین اعضا پیش رفته است از طرفی ایران تلاش کرده است همواره به این شورا نزدیک شده و تا حدی از نقش منفی آن بکاهد.

* * * * *

واژگان کلیدی

جمهوری اسلامی ایران، سیاست خارجی، شورای همکاری خلیج فارس، مسئله هسته‌ای.

۱ - استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه اصفهان

۲ - دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه اصفهان

مقدمه

بنیان برنامه صلح آمیز هسته‌ای ایران در سال ۱۳۳۵ گذاشته شد و در این سال به دنبال موافقت نامه همکاری بین دولت ایران و آمریکا راجع به استفاده‌های غیر نظامی از انرژی اتمی آغاز گردید. پس از تأسیس سازمان انرژی اتمی ایران در سال ۱۳۵۳ تلاش ایران برای توسعه فناوری هسته‌ای و ساخت نیروگاه گسترش یافت (نصری، ۱۳۸۶: ۳۵). اما با پیروزی انقلاب اسلامی ایران کشورهای غربی برخلاف مقررات و تعهدات بین‌المللی اقدام به توقف و لغو قراردادهای خود با ایران نمودند. کشورهای چین و روسیه را که همکاری موثری در حوزه هسته‌ای داشتند تحت فشار قرار دادند. مجموع این شرایط و عوامل، اساس تصمیم‌گیری جمهوری اسلامی ایران برای اجرای استراتژی خودکفائی در علوم و فنون و صنعت هسته‌ای قرار گرفت و با توجه به تاثیر شگرف علوم و فنون هسته‌ای در مولفه‌های علمی، اقتصادی، اجتماعی و توسعه پایدار راه خود را در این مسیر یعنی استفاده صلح آمیز از این فناوری باز نمود (دلآوری پور، ۱۳۸۷: ۵۱). با وجود این جمهوری اسلامی تصمیم گرفت همچنان به عضویت و پابندی به ان پی تی^۱ را ادامه دهد و حسن نیت خود را به تمام کشورها و سازمانهای بین‌المللی و منطقه‌ای نشان دهد.

بیان مسئله

ایران پس از جنگ تحمیلی و با کسب تجربه‌های عینی و واقعی از آن دوران و این که کشوری که دارای قدرت بالاتر و بیشتر است حرف آخر را در بازی قدرت می‌زند عمدتاً در زمینه‌های زیر وارد فعالیت و تحقیق شد:

پیشرفت علم و فناوری نوین، توسعه اقتصادی، بازسازی و انجام پژوهش نظامی در جهت تقویت نیروی مسلح و کاهش وابستگی به منابع خارجی

۱ Nuclear Non Proliferation Treaty

چنانچه نمونه بارز مورد اول دستیابی به دانش و فناوری صلح آمیز انرژی هسته‌ای و توانایی غنی‌سازی^۱ اورانیوم است (اسدی، ۱۳۸۶: ۳) که یکی از پایه‌های مبحث مقاله حاضر می‌باشد.

ایران عامل استراتژیک بسیار مهمی در نظام جهانی است تمدن تاریخی مهم و بزرگترین دولت در منطقه‌ای پیچیده شامل خلیج فارس^۲، خاورمیانه^۳ و آسیای مرکزی^۴ که هر حادثه‌ای در آن طنین گسترده‌ای داشته و در نتیجه اثرگذاری قابل توجهی در اقتصاد و امنیت و سیاست منطقه دارد. دیگر پایه بحث چگونگی واکنش کشورهای عضو شورای همکاری^۵ خلیج فارس در قبال توان هسته‌ای ایران می‌باشد که به شدت تحت تأثیر وضعیت روابط ایران با جهان و سازمانهای بین‌المللی در خصوص سیاست‌های هسته‌ای است چرا که پذیرش ایران هسته‌ای به معنی درخواست کشورهای عضو شورا جهت دارا بودن توان هسته‌ای و در نتیجه تغییر سیاست حاکم بر روابط درون شورا و بین‌المللی آنها است و احتمالاً به دو روش با ایران دارای توان هسته‌ای تعامل خواهند داشت:

- پیشگیری از هسته‌ای شدن ایران
- سازگاری با ایران هسته‌ای و بکارگیری دیپلماسی

اهمیت و ضرورت تحقیق

این پژوهش در پی تجزیه و تحلیل افزایش توان هسته‌ای ایران و تأثیر آن در رویکرد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نسبت به کشورهای شورای همکاری خلیج فارس و همچنین تغییر رویکرد متقابل آنها نسبت به یک کشور مسلمان شیعه دارای توان هسته‌ای می‌باشد. شناخت میزان توان هسته‌ای ایران و تأثیر گذاری آن در ارتباط با سیاست خارجی کشور عامل مهمی در روند سیاست‌سازی و سیاست‌گذاری در خصوص کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای خواهد بود. همچنین چرایی حصول این فن‌آوری و نمود آن به عنوان شاخص علمی و قدرت برای هر کشوری

۱ Enrichment
 ۲ Persian Gulf
 ۳ Middle East
 ۴ Central Asia
 ۵ Cooperation Council

تحت عناوین قدرت سیاسی و اقتصادی و تولید علم است و به دنبال آن میزان تاثیر گذاری این توانایی در عرصه‌های بین‌المللی و منطقه‌ای حائز اهمیت است. در کنار این مهم آشنایی با توان هسته‌ای کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس و نوع نگرش آنها با توجه به سیاست خارجی وابسته‌شان به غرب در خصوص مسئله هسته‌ای ایران نگاه به آینده سیاسی-امنیتی منطقه خلیج فارس را تحت تاثیر قرار خواهد داد.

پیشینه تحقیق

با توجه به مطالعات انجام شده در خصوص تاریخچه مقاله مورد پژوهش قابل ذکر است که متاسفانه در منابع داخلی مطالب مرتبط در خصوص مسئله هسته‌ای بسیار ناچیز تدوین شده است و در خصوص منابع خارجی بیشتر نگاه تقابلی ایران و کشورهای عضو شورا مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. اما در این خصوص می‌توان به مقاله دکتر سعید وثوقی، با محوریت موضوعی تحلیل ژئوپلیتیکی^۱ مسئله هسته‌ای ایران اشاره کرد که در آن موقعیت ایران در منطقه و توان هسته‌ای آن احتمال برخورد با قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای را تبیین می‌کند. در مقاله دیگری از قاسم ترابی با موضوع شورای همکاری خلیج فارس و برنامه هسته‌ای ایران است که حاکی از نگرانی‌های کشورهای عضو شورا و تلاش در ترغیب ایران برای غنی‌سازی در خارج از مرزهای ملی و در کشور ثالث می‌باشد.

پرسش تحقیق

سوال اصلی مقاله حاضر این است که تاثیر پیامد توان هسته‌ای ایران بر کیفیت و روند مناسبات کشور با کشورهای شورای همکاری خلیج فارس چگونه خواهد بود؟

پرسشهای فرعی

(۱) آیا کشورها عضو شورا در تقابل با مسئله هسته‌ای سیاست همگرایی^۲ درون شورایی خواهند داشت؟

۱ Geopolitics

۲ Convergence

لزوم دستیابی به فن آوری هسته‌ای بعنوان تکنولوژی تحقق ایده‌ها و آرمانهای یک جامعه چیست؟

فرضیه تحقیق

روند پیشرفت ایران در مذاکرات پیش رو و توان هسته‌ای که بتدریج مورد پذیرش کشورهای جهان قرار گرفته است در قالب نظریه موازنه قدرت^۱ در منطقه بعنوان متغیر مستقل در نظر گرفته می‌شود و تأثیر آن بر متغیر سیاست خارجی ایران در قبال کشورهای شورای همکاری خلیج فارس مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. فرضیه اینست که "تجربه‌های تاریخی، عینی و عملی موجود در سیاست و روابط بین الملل گویای نقش و تأثیر مهم عنصر قدرت که از طریق توان هسته‌ای و پیشرفت در سایر زمینه‌های وابسته به آن توسط یک کشور در عرصه مناسباتش با سایر بازیگران عرصه منطقه و بین الملل می‌باشد".

روش تحقیق

در بحث شناخت چرایی عملکرد سیاست خارجی یک کشور باید عوامل موثر بر رفتار و کارکرد خارجی دولتها را بازشناسی کنیم. برای انجام این امر ضروری است چهارچوب تئوریک را به منظور تجزیه و تحلیل تصمیم‌ها و اقدامات دولت ایران در زمینه دستیابی به دانش هسته‌ای را مشخص کنیم. این مقاله از منظر نظریه‌ی واقع‌گرایی^۲ با تأکید بر عنصر قدرت مورد مطالعه قرار گرفته است. هانس مورگنتسا^۳ بعنوان نظریه پرداز سیاست و روابط بین الملل، واضع نظریه موازنه قدرت، منافع ملی را بر حسب قدرت تعریف کرده و مفهوم منافع ملی را محور اصلی مباحث خود قرار داده است (سیف زاده، ۱۳۹۱: ۱۵۱). وی همواره بر مفهوم منافع ملی به عنوان واقعی عینی و مهم در راه شناخت فکر و اقدام سیاستگذاران تأکید داشته است. پیام اصلی او اینست که منافع ملی همیشگی است و باید با آن، اقدام سیاسی را ارزیابی کرد (هانس جی).

۱ Balance theory

۲ Realism

۳ Hans Morgenthau

مورگنتا، ترجمه حمیرامشیرزاده (۱۳۷۴). ریمون آرون^۱ نیز اشاره دارد که «هرچه قدرت انسان بیشتر باشد احتمال حمله به او کاهش می‌یابد همچنین توان تحمل خود بر دیگران در او نهفته است». دویید سینگر^۲ تلقی دولتهای ملی را به عنوان واحد تشکیل دهنده نظام بین الملل که رفتار اجزای خود را رقم می‌زند به لحاظ رهیافت واقع‌گرایی ارزشمند می‌داند (آرون، ۱۹۶۶: ۷۹). عناصر دولت‌گرایی^۳، بقا و خودیاری^۴ از عناصر محوری مبحث واقع‌گرایی می‌باشد. عنصر دولت‌مهمترین بازیگر عرصه سیاست بین الملل نظریه واقع‌گرایی می‌باشد که این مفهوم با کاربرد زور همراه است و طبق تعریف ماکس وبر^۵ دولت عبارت است از انحصار به کاربرد مشروع نیرو. عنصر بقا که واقع‌گرایان در مورد آن، که آیا انباشت قدرت در عرصه بین الملل خود یک هدف است یا وسیله اتفاق نظر ندارند اما شکی نیست که مهمترین هدف دولت، بقای آن در عرصه بین الملل است. اما در مورد عنصر خودیاری تفاوت اساسی بین نظام داخلی و بین الملل وجود دارد. بر اساس این اصل برای بقای خویش به هیچ وجه نمی‌توان به ضمانت دولت دیگری متکی بود (قوم، ۱۳۹۰: ۳۰۱). در عرصه داخلی ضرورت وجود ندارد که کشورها از امنیت خود دفاع کنند اما درسیاست بین الملل به علت فقدان یک اقتدار بالاتر که از کاربرد زور علیه خود جلوگیری کند و با آن مقابله نماید دولتها مجبور هستند امنیت خود را حفظ و تامین کنند. در نتیجه افزایش قدرت یا همان خودیاری مهمترین اصل برای امنیت ملی یک کشور محسوب می‌شود (حاج یوسفی، ۱۳۸۴: ۲۶).

مبانی نظری

ایران و چرایی فناوری هسته‌ای

امروزه تکنولوژی به عنوان یکی از مهمترین عوامل تحقق اندیشه‌ها، ایده‌ها و آرمان‌های یک جامعه در جایگاه بسیار تعیین‌کننده‌ای قرار دارد. دولت و ملت‌ها برای توسعه، پیشرفت و دستیابی به اهداف خود، از قدرت علم و تکنولوژی بهره می‌گیرند. فناوری هسته‌ای به عنوان یک فناوری برتر در

۱ Raymond Aron

۲ David Singer

۳ Government activism

۴ Self-help

۵ Max Weber

علوم استراتژیک در قرن بیستم، تحولی عمیق در زندگی بشر ایجاد نمود (نصری، ۱۳۸۵: ۵). جمهوری اسلامی ایران نیز توانست با یک جهش و خیزش عظیم علمی و بهره‌گیری از فناوری هسته‌ای یک نهضت علمی را شروع کند و قدم محکمی در راستای تقویت اقتدار ملی و ترویج خودباوری بردارد که این عامل، تقابل کشورهای قدرتمند جهان و به تبع آنان کشورهای شورای همکاری خلیج فارس در زیر لوی غرب را به همراه داشته است (نصری، ۱۳۸۵: ۲۵). همچنین براساس نظریه باری بوزان^۱ در کتاب نظام‌های منطقه‌ای، ایران در یک محیط امنیتی بی‌ثبات قرار دارد و بازیگرانی که به لحاظ جغرافیایی در این گونه محیط‌ها قرار دارند، نیازمند اتخاذ مدیریت بحران دفاعی می‌باشند که شایسته است چارچوب آن طوری تدوین شود که از تحمیل هزینه‌های سنگین جلوگیری کند زیرا تاریخ مویب اینست که همسایگان ایران همواره به فکر ایجاد و حفظ اهرمهای فشار اقتصادی، سیاسی و نظامی علیه ایران هستند. جمهوری اسلامی ایران بایستی نحوه تعامل در قبال مقوله‌های راهبردی را با رویکرد امنیت ملی بررسی نماید و در این راستا نهادینه شدن بنیان‌های دانش هسته‌ای بومی از طریق مسالمت‌آمیز می‌تواند نوعی بازدارندگی بر اساس قدرت نرم ایجاد کند و جایگاه و پرستیژ بین‌المللی ایران در ترتیبات منطقه‌ای و جهانی را ارتقا بخشد (دلوری پور اقدم، ۱۳۸۷: ۱۱۹). در ارتباط با انگیزه ایران در جهت کسب توان هسته‌ای مسالمت‌آمیز این عوامل می‌تواند دخیل باشد: افزایش اعتبار و نفوذ بین‌المللی و منطقه‌ای، صرفه‌جویی اقتصادی، تأثیر در معادلات منطقه‌ای، افزایش توانایی رویارویی با شرق و غرب (تیموتی گاردن، ۱۳۸۳: ۱۱۸-۱۲۴).

از سوالات بسیار مهم در مقوله فناوری هسته‌ای چرایی استفاده از این تکنولوژی در سطح جهان و به خصوص تلاش ایران برای بهره‌برداری از انرژی است. در نتیجه بر آن هستیم موارد الزام چرایی این مقوله را بطور کلی ذکر کنیم:

باشگاه هسته‌ای: گسترش کمی و کیفی فعالیت هسته‌ای تحت عنوان توسعه هسته‌ای شناخته می‌شود. وجود تحقیقات مختلف در حوزه‌های گوناگون علوم هسته‌ای، وجود دپارتمانها، دانشجویان و کارشناسان در تمام حوزه‌ها و نیز تاسیسات و تجهیزات هسته‌ای، از جمله ملاک و معیار پیشرفته بودن یک کشور در علوم و فنون هسته‌ای محسوب می‌شود. توسعه یافتگی هسته‌ای زمانی حاصل

^۱ Barry Buzan

می‌شود که یک کشور در تولید علم، فناوری و صنعت گام بردارد و تنها استفاده‌کننده آن نباشد. جمهوری اسلامی ایران نیز توانسته است با برنامه ریزی گسترده در هر دو بعد نرم افزاری و سخت افزاری هسته‌ای پیشرفت نماید (غریب آبادی، ۱۳۸۷: ۳۵).

توسعه فناوری هسته‌ای: در مجموعه علوم استرژیک فناوری هسته‌ای در اصطلاح به معنی دانش و فن تبدیل اورانیوم یا هر عنصر رادیو اکتیو دیگر که در طبیعت وجود دارد از طریق شکافت یا گداخت اتم‌ها به انرژی بسیار زیاد می‌باشد (نصری، ۱۳۸۵: ۷).

رآکتورهای هسته‌ای: این دسته از رآکتورها اساسی‌ترین گام به سوی فعالیت و کسب فناوری هسته‌ای محسوب می‌شود این رآکتورها اولین تبلور تحقق فناوری هسته‌ای به شمار می‌رود و پایه رشد سایر فناوری‌ها می‌باشد.

رآکتور هسته‌ای تولید نیرو: مهمترین برنامه کلان ایران در توسعه هسته‌ای تولید برق هسته‌ای است که راه اندازی نیروگاه اتمی بوشهر در همین راستا می‌باشد و با تکمیل و دستیابی ایران به این تکنولوژی می‌تواند در آینده سیاسی اقتصادی منطقه و صدور انرژی تاثیر گذار باشد (دلآوری پور، ۱۳۸۷: ۵۴).

چرخه سوخت^۱ هسته‌ای: برنامه کلان دیگر ایران در توسعه هسته‌ای و خودکفایی در زمینه تولید سوخت هسته‌ای با توجه با تصمیم ساخت انواع نیروگاه‌های اتمی است. این فعالیت شامل اکتشاف و استخراج اورانیوم، فراوری ترکیبات آن، غنی سازی در داخل کشور و ساخت مجموعه سوخت می‌باشد که ایران به عنوان هشتمین کشور دنیا به صورت بومی بدان دست یافته است (نصری، ۱۳۸۶: ۱۳).

توسعه هسته‌ای در پزشکی، صنعت، کشاورزی و منابع آب: ج.ا.ایران می‌تواند با ایجاد مراکز و آزمایشگاه‌های مختلف تحقیقاتی تولید و خدماتی در استفاده صلح آمیز از انرژی سهیم باشد. فناوری هسته‌ای علاوه بر تامین انرژی پاک، کمک می‌کند تا تشخیص پزشکی بهبود یابد، بیماریها کاهش و درمان شود، تغذیه بهتر و سلامت جامعه در مسیر مناسب

^۱ Fuel Cycle

قرار گیرد، منابع آبی، بهره‌وری کشاورزی، کنترل کیفیت صنعتی، توسعه و علم و شناخت محیط زیست پیشرفت یابد (نصری، ۱۳۸۶: ۲۶).

تامین انرژی پایدار - مزیت اقتصادی اجتماعی - مزیت تکنولوژیکی نیز جز دلایل هسته‌ای شدن محسوب می‌شود (نصری، ۱۳۸۶: ۱۴).

انرژی هسته‌ای و مفاهیم مرتبط

ایران بعنوان کشوری که همواره خط مشی مستقلی را در مقابل غرب و شرق دنبال می‌کند در وضعیت کنونی سعی دارد که از انرژی بعنوان ابزاری برای تعامل سازنده بهره‌گیری کند و هدف از این امر دستیابی به سیاست خارجی مطلوب است.

مفهوم امنیت انرژی! همانطور که زغال سنگ بعنوان منبع انرژی رو به زوال رفته و جای خود را به نفت در دوران جنگ سرد داد، در آینده نیز افزایش نیاز به انرژی در صورتیکه تعامل و تفاهم در میان تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان وجود نداشته باشد اهمیت این مفهوم را نمایان خواهد کرد. مفهوم امنیت انرژی در طول زمان دچار تحول شده است. در دهه ۱۹۵۰ اهمیت انرژی به مفهوم ضرورت حفاظت از عرضه انرژی بود که می‌بایست در دسترس مصرف‌کنندگان و به ویژه قدرتهای بزرگ قرار می‌گرفت. در دوران جنگ سرد سیاست انرژی ورای حوزه صرفاً امنیتی قرارداشت و مبادلات و تجارت انرژی نقش محوری در اقتصاد کشورهای صنعتی پیدا کرد. به نحوی که انرژی به عنوان موتور توسعه برای کشورهای صنعتی قلمداد می‌شد. هرگونه تحول در بازار پربازایگر انرژی با متغیرهای سیاسی، اقتصادی و امنیتی در ارتباط است. امنیت انرژی در شرایط کنونی مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان انرژی را بیش از پیش به هم نزدیک کرده و ضرورت تعامل و رایزنی بین آنها را فراهم نموده است. در شرایط کنونی، هیچ یک از دو گروه به تنهایی نمی‌توانند امنیت انرژی را تامین کنند و هرگونه بحران در بازار جهانی انرژی که اقتصاد جهانی را به چالش بکشد بر هر دو تأثیر گذار خواهد بود. به بیان دیگر، وجه بسیار مهم در روابط بازایگرانی که در وابستگی متقابل قرار می‌گیرند، پیوند میان آسیب‌پذیری متقابل و منافع مشترک است.

۱ Energy Security

در واقع می‌توان گفت که منافع مشترک و آسیب‌پذیری متقابل دو روی سکه وابستگی متقابل^۱ را تشکیل می‌دهد. همین امر می‌تواند زمینه‌ساز استقرار یک الگوی وابستگی متقابل بین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان انرژی باشد تا اینکه امنیت انرژی برای دو طرف تامین شود (واعظی، ۱۳۸۶: ۱۸-۱۴).

دیپلماسی انرژی

این مفهوم ارتباط تنگاتنگی با دیپلماسی اقتصادی دارد که در دهه‌های اخیر در روابط بین کشورها به منظور استفاده از فرصت‌های دوجانبه و چندجانبه در جهت منافع ملی مورد توجه بوده است و این یعنی بهره‌گیری از ابزار اقتصادی برای تاثیر گذاری بر رفتار طرف‌های خارجی (واعظی، ۱۳۸۹: ۱۲۸). اقتصاد جهانی با تمام پیچیدگی‌های خود اعم از جهانی شدن، تاکید بر رقابت و استفاده از مزیت‌های نسبی همچنان به وضعیت انرژی و تامین امنیت آن مرتبط است زیرا انرژی سنگ بنای توسعه اقتصادی کشورها را به دنبال دارد. از سوی دیگر انرژی خود یکی از عناصر مهم قدرت اقتصادی محسوب می‌شود. بر این اساس انرژی کالایی استراتژیک است که تامین امنیت آن نقش اساسی در روابط خارجی کشورها بازی می‌کند (واعظی، ۱۳۸۶: ۱۶۷). دیپلماسی انرژی یعنی تعامل بین دو یا چند کشور که به واسطه بخش‌های مختلف انرژی اعم از یک یا چند مولفه از تجارت، خدمات، سرمایه‌گذاری، تکنولوژی و انتقال انرژی بصورت شبکه به هم مرتبط شده است. با توجه به اینکه در جهان امروز انرژی هسته‌ای و دستیابی به دانش آن اهمیت استراتژیک در روابط بین کشورها بوجود آورده است و بازیگران عرصه بین‌الملل به ویژه قدرتهای بزرگ دارای این فناوری از تاثیر گذاری قابل توجهی در سیاست خارجی سایر کشورها برخوردارند. توان هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران نیز می‌تواند باعث افزایش توان چانه‌زنی^۲ در تقابل با کنشگران عرصه بین‌الملل شود (واعظی، ۱۳۸۹: ۱۳۰). تدوین دیپلماسی انرژی به گونه‌ای که در پیوند سازنده با توسعه از یک سو و سیاست خارجی برای تاثیر گذاری از سوی دیگر دارای اهمیت حیاتی می‌باشد و این یعنی ضرورت مشارکت ایران در امور جهانی بویژه منطقه با انگیزه استفاده از امکانات خارجی برای توسعه و رفع موانع و تهدیدات منطقه‌ای و تبدیل ایران به عنوان یک کشور فرصت (واعظی، ۱۳۸۸: ۱۶۷).

^۱ Interdependence

^۲ Bargaining

توان هسته‌ای ایران

توسعه دانش و توان هسته‌ای صلح آمیز ایران در ماهیت و کیفیت توازن قدرت و مناسبات سیاسی با کشورهای خلیج فارس و امنیت منطقه‌ای به تناسب تاثیر گذار خواهد بود.

نیروگاه هسته‌ای بوشهر: این نیروگاه با قدرت MW ۱۰۰۰ اولین نیروگاه هسته‌ای کشور می‌باشد. نیروگاه بوشهر از فناوری پیچیده‌ای برخوردار است و در ارتقا صنعت کشور اهمیت فراوانی دارد قدرت حرارتی این نیروگاه MW ۳۳۰۰ است که ظرفیت تولید برق آن MW ۱۰۰۰ می‌باشد این نیروگاه از نوع PWR (راکتور با آب تحت فشار) است.

تاسیسات هسته‌ای نطنز: دانش تولید و بهره‌برداری از سوخت هسته‌ای یکی از پیچیده‌ترین و پیشرفته‌ترین فن‌آوری فوق‌مدرن است. چرخه سوخت هسته‌ای شامل چند مرحله که هرکدام دارای پیچیدگی خاص خود بوده و لازمه آن ایجاد توانمندی و به فعل درآوردن دانش و استعداد، همزمان با تسلط بر فرآیندهای صنعتی این فن‌آوری است. یکی از مراحل چرخه سوخت هسته‌ای، غنی‌سازی اورانیوم است. در حال حاضر تنها مرکز غنی‌سازی کشور تاسیسات نطنز می‌باشد. علیرغم ناشناخته بودن فن‌آوری غنی‌سازی اورانیوم به لحاظ علمی، فنی، تجربی و عدم دسترسی به ابزارهای صنعتی مورد نیاز، دانشمندان هسته‌ای توانستند علاوه بر دستیابی به فن‌آوری طراحی و ساخت ماشینها با توانایی گردش ۱۰۰۰ دور در ثانیه، آن را در زنجیره بهره‌برداری نصب کنند که موجب شگفتی و تحسین کارشناسان عرصه بین‌الملل گردیده است

۲-۳-۳ راکتور آب سنگین اراک: ایران در راستای نهادینه کردن اصل تحقیق و توسعه و تامین رادیوایزوتوپ‌های درمانی^۱، راکتور آب سنگین^۲ اراک را به اتمام رساند که در آن آب سنگین یا دوتریوم^۳ مورد نیاز راکتور آب سنگین HWRs تولید می‌شود.

۱ Radioisotope Drmany

۲ Heavy water

۳ Deuterium

کارخانه تبدیل اورانیوم اصفهان: بخشی از فرایند چرخه سوخت در تاسیسات تبدیل اورانیوم اصفهان عملیاتی می‌شود که خوراک غنی سازی را از کنسانتره معدنی تولید می‌کند و در نهایت محصول غنی سازی را به پودر سخت تبدیل و در واحد دیگری به نام کارخانه ساخت میله و مجتمع های سوخت هسته ای اصفهان به شکل قرص درآورده و در کارخانه تولید زیرکونیوم به میله های سوختی^۱ تبدیل می‌کنند (دلآوری پور اقدم، ۱۳۷۷: ۷۶)

جدول شماره ۱ - مکان‌های تابع قوانین نظام پادمان جمهوری اسلامی ایران (Safeguard Agreement) بر

اساس سند GOV/2004/83 آژانس بین‌المللی انرژی اتمی

ردیف	مکان	وضعیت
۱	مرکز تحقیقات هسته‌ای تهران Tehran Nuclear Research Center	
	راکتور تحقیقاتی تهران Tehran Nuclear Reactor	فعال
	تاسیسات تولید رادیوایزوتوپ گزنون، یدومولیدنیوم Molybdenum, Iodine and Xenon Radioisotope Production Facility (MIX Facility)	ساخته‌شده ولی هنوز فعال نیست
	تاسیسات کنترل ضایعات هسته‌ای Waste Handling Facility (WHF)	فعال
	آزمایشگاه چند منظوره جابربن حیان Jabr Ibn Hayan Multipurposde Laboratories (JHL)	فعال
۲	شرکت الکتریکی کالاهه Kalaye Electric Company	تاسیسات غنی‌سازی آزمایشگاهی نصب شده و در حال انتقال به سانتریفیوژهای تحقیقاتی
۳	نیروگاه اتمی بوشهر Bushehr Nuclear Power Plant (BNPP)	در حال ساخت
۴	مرکز فناوری هسته‌ای اصفهان Isfahan Nuclear Technology Center	
	راکتور منبع نوترونی مینیاتوری شده Miniaturized Nuetron Source Reactor (MNSR)	فعال
	راکتور شبه حساس آب سبک Light Water Sub Critical Reactor (LWSCR)	فعال

^۱ Fuel rods

فعال	راکتور قدرت صفر آب سنگین Heavy Water Zero Power Reactor (HWZPR)	
فعال	آزمایشگاه تولید سوخت هسته ای Fuel Fabrication Laboratory (FFL)	
تعطیل، توقف عملیات	آزمایشگاه شیمی اورانیوم Uranium Chemistry Laboratory (FFL)	
از سرگیری مجدد فعالیت در ۸ اوت ۲۰۰۵	تأسیسات تبدیل اورانیوم Uranium Conversion Facility (UCF)	
در حال مذاکره برای ساخت	راکتور شبه حساس گرافیتی Graphite Sub-Critical Reactor (GSCR)	
مراحل اولیه ساخت	تأسیسات ساخت سوخت هسته ای Uranium Conversion Facility (UCF)	
در حال ساخت	تأسیسات تولید زیر کونیوم Zirconium Production Plant (ZPP)	
	نظنز	
در ۱۰ ژانویه ۲۰۰۶ فعالیت آن از سر گرفته شد	تأسیسات غنی سازی سوخت هسته ای آزمایشگاهی Pilot Fuel Enrichment Plant (PFEP)	۵
در حال ساخت یا هم اکنون معلق است	تأسیسات غنی سازی سوخت هسته ای Fuel Enrichment Plant (FEP)	
	کرج	
بخشی از آن فعال می باشد	ذخیره ضایعات رادیو اکتیو Radioactive Waste Storage	۶
	لشکر آباد	
در مرحله نصب تأسیسات	تأسیسات غنی سازی اورانیوم لیزری آزمایشگاهی Pilot Uranium Laser Enrichment Plant	۷
	اراک	
در حال ساخت	راکتور تحقیقات هسته ای ایران Iran Nuclear Research Reactor (IR-40)	
توقف فعالیت	تأسیسات تولید رادیوایزوتوپ Hot Cell Facility for Production of Radioisotop	۸
در حال ساخت	تأسیسات تولید آب سنگین Heavy Water Production Plant (HWPP)	

(دلاور پور اقدم، ۱۳۸۷: ۸۱)

توان هسته‌ای کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس

ایران و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس پیشنهادهایی برای همکاری در توسعه صنعت هسته‌ای مطرح کرده‌اند. از سوی ایران طرحی برای آرام کردن ترس از هسته‌ای شدن ارائه شده، در حالی که شورای همکاری خلیج فارس اعمال برخی کنترلها بر برنامه هسته‌ای ایران و آوردن آن به یک چارچوب منطقه‌ای و تحت نظارت بین‌المللی را خواستار شدند. در سال ۲۰۰۷ برای مثال عربستان یک مرکز سوخت هسته‌ای منطقه‌ای پیشنهاد کرد. وزیر امور خارجه عربستان، سعود الفیصل^۱ گفت که کشورهای شورای همکاری قائل به ایجاد یک کنسرسیوم^۲ برای همه استفاده‌کننده‌گان اورانیوم غنی شده در خاورمیانه است و نیز ارائه اورانیوم غنی شده به ایران (cronin 2011: 15). ظاهراً در پاسخ به این ابتکار در دسامبر ۲۰۰۸ رئیس سازمان انرژی اتمی ایران پیشنهاد ایجاد کنسرسیوم برای ساخت و توسعه نیروگاههای هسته‌ای آب سبک را داد که ایران آماده ارائه یک پیشنهاد جامع می‌باشد. اگر کشورهای عضو شورا با این اصل موافق باشند (ehteshami 2009: 323). به هر حال کشورهای مختلف خلیج فارس به خصوص عربستان اقدام به تجدید استقرار هسته‌ای خود به دلیل ترس از افزایش یک مسابقه تسلیحاتی در منطقه نمودند (EL-Hokayem and Learenzi 2006: 11). در دسامبر ۲۰۰۶ در بحرین دبیرکل G.C.C عبدالرحمن العطیه^۳ با استفاده از کنفرانس در مورد خطرات آلودگی‌های هسته‌ای و گسترش آن در جهان عرب از کشورهای عضو شورا برای پیوستن به نیروهای توسعه قدرت انرژی هسته‌ای برای مقاصد صلح آمیز دعوت نمود. پس از آن کشورهای عضو به رهبری امارات متحده عربی شروع به برداشتن گام‌هایی در جهت صنعت هسته‌ای غیر نظامی کردند. دولتهای غربی و صنایع هسته‌ای از فرصت پیش آمده استقبال کردند. دو شرکت آمریکایی و فرانسوی مشتاق به تلاش برای ساخت نیروگاههای هسته‌ای بودند. در ژانویه ۲۰۰۸ نیکولاس سارکوزی^۴ به امید هموار کردن راهی برای همکاری هسته‌ای میان فرانسه و امارات به کشورهای عضو شورای همکاری مسافرت نمود که تخمین زده می‌شود به ارزش بیلیون دلار باشد. در همان زمان مقامات فرانسوی بطور غیر مستطهره اعلام کردند که سازنده فرانسوی راکتور هسته‌ای قرارداد ۷۰۰ میلیون

۱ Saud al-Faisal

۲ Consortium

۳ Abdul Rahman Al-Attiyah

۴ Nicolas Sarkozy

دلاری توزیع برق با قطر امضا کرده است (cronin 2011: 15). امریکا که مشتاق بود عقب نماند و در سال ۲۰۰۸ توافق نامه همکاری فن آوری هسته ای با عربستان سعودی امضا کردند که شامل همکاری در فن آوری هسته ای می باشد تا جائیکه آمریکا و بحرین یک تفاهم نامه همکاری انرژی هسته ای صلح آمیز امضا کردند (AFP 2008a). در ژانویه ۲۰۰۹ خانم رایس^۱ توافق نامه همکاری هسته ای با امارات متحده عربی امضا کرد که اجازه صادرات فن آوری و سوخت هسته ای به امارات را می داد (Wasson 2009). این معاملات دارای اهداف تجاری و سیاسی می باشد و همچنین قراردادهای پرسود با شرکتهای غربی به عنوان یک مدل برای خاورمیانه که اجازه توسعه انرژی صلح آمیز هسته ای را می دهد در حالی که محافظت در برابر گسترش تسلیحات هسته ای با رویکرد ایران در تضاد بود تبلیغ می شد (Dawn 2009). در ارتباط با امارات متحده عربی امریکا امیدوار بود بطور خاص از توافقنامه همکاری هسته ای به عنوان امری برای کنترل موثر صادرات و بهره برداری از تحریم ها علیه ایران استفاده کند. البته برنامه هسته ای کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس برای مقاصد صلح آمیز همراه با شعارهای قوی تبلیغ می شد. در سال ۲۰۱۰ ملک عبدالله^۲ هشدار داد که اگر ایران به سلاح هسته ای دست یابد تمام کشورهای منطقه به دنبال همین روند خواهند بود از جمله خود کشور عربستان. در همان زمان جهت نشان دادن عدم اطمینان به برنامه هسته ای ایران در محافل سیاسی شورا ایده ساخت خلیج فارس عاری از سلاح کشتار جمعی را مطرح نمود. این مفهوم اولین بار توسط مرکز تحقیقات شورای همکاری در سال ۲۰۰۴ منتشر یافت (Alani 2009: 194). در سال ۲۰۰۶ سعود الفیصل از ایران خواست تا خلیج فارس به عنوان بخشی از خاورمیانه را عاری از سلاح های کشتار جمعی بپذیرد (Beeston 2006). به هر حال با تصمیم دولتهای شورای همکاری برنامه هسته ای شان را ظاهرا با اهداف صلح آمیز انتخاب کردند البته این موضوع از گفتمان عمومی فروکش نمود.

مناسبات منطقه ای

در میان کشورهای خلیج فارس گسترش و تعمیق روابط ایران با کشور عربستان که مهمترین بازیگر شورای همکاری است و نقش تاثیرگذاری در آن دارد بنا به سابقه مناسبات سیاسی و حتی نگاه ایدئولوژیک

^۱ Condoleezza Rice

^۲ King Abdullah

که هر دو کشور داعیه رهبری جهان اسلام را دارند در طی سالهای اخیر با فراز و فرود هایی همراه بوده و بیشتر به سمت کاهش رابطه منجر شده است. اما قابل تامل است که نگاه این کشور و اعضای شورا به توان هسته ای ایران دوگانه و حاکی از ترس و بازدارندگی بوده چرا که تصور تهاجم امریکا یا اسرائیل به ایران، شرایط و امنیت آنان را در داخل کشورشان به چالش بکشاند اما در عین حال برنامه هسته ای ایران را نیز تهدیدی ضد امنیت و بقای خود می دانند و در نتیجه علیرغم لابی گری^۱ در جهت جلوگیری از دستیابی ایران به توان هسته ای بالاجبار عامل صبر و شکیبایی را نیز در این چالش سرلوحه سیاست خارجی خود قرار داده اند (دلآوری پور اقدم ۱۳۸۷: ۱۱۷). در ارتباط با فرآیند توافق هسته ای در سال اخیر عربستان سعودی نیز یکی از بزرگترین مخالفان توافق هسته ای است چرا که عربستان سعودی هم همچون اسرائیل، بیش از هر چیزی، نه از نفس توافق بلکه بیشتر نگران تبعات توافق است. آنها در طی سه دهه به وضعیتی عادت کرده اند که همان سیاست هژمونی آمریکا در منطقه مبنی بر تقسیم دوست و دشمن (و تلاش برای تقویت دوستان و تضعیف دشمنان یعنی عراق سابق و ایران فعلی) است. در این سیاست منطقه ای، عربستان سعودی به همراه شرکای عضو شورای همکاری خلیج فارس در جبهه دوست، بر ضد ایران دشمن قرار گرفته است. آنها تنش زدایی در روابط ایران با آمریکا را احتمالاً مغایر با وضعیت عادت دائمی شان در وفق دادن خود با شرایط سیاست هژمونیک^۲ آمریکا (مبنی بر تقسیم دوست و دشمن در منطقه) می دانند. همین طور احتمال می دهند که توافق هسته ای راه را برای تنش زدایی بیشتر در رابطه ایران و امریکا هموار خواهد نمود. استمرار تنش زدایی و سرریز شدن احتمالی توافق هسته ای به موضوعات مورد اختلاف دیگر، آینده نگران کننده ای را در فرا روی سعودیها قرار می دهد. سعودی ها ممکن است نوع روابط ایران و عربستان در زمان شاه ایران را (سیاست دوستونی آمریکا) به هر چیز دیگری ترجیح دهند ولی در این میان، خارج شدن از وضعیت فعلی و منتهی نشدن به شرایط مشابه قبل از انقلاب اسلامی ایران را بیشتر نگران کننده می دانند. از طرف دیگر سیاست عربستان سعودی نگه داشتن چتر خود بر فراز متحدین عضو شورای همکاری خلیج فارسی خود است و توافق و تبعات توافق را ممکن است نشانه ترک برداشتن در این چتر حمایتی خود تلقی نمایند (ابراهیمی: ۱۳۹۳، aftabnews.ir).

^۱ Lobbying

^۲ Hegemonic

همگرایی اعضا

منطق راهبرد کشورهای عضو شورای خلیج فارس به برنامه هسته‌ای ایران بر پایه منافع و مصالح اعراب استوار است و منافع را بر اساس مفهوم قدرت تعریف می‌کنند. در نتیجه منطق حاکم بر راهبرد و مفهوم غالب در رویکرد خود منطق موازنه قوا بر پایه بازدارندگی و مفهوم قدرت است. این مفهوم و منطق ایجاد می‌کند که جهان عرب در قبال ایران رویکردی اتخاذ کنند که تامین کننده قدرت و تضمین کننده جایگاهشان در سلسله مراتب قدرت در منطقه باشد. تحقق این هدف مستلزم حفظ موازنه قوا در منطقه خاورمیانه بر مبنای بازدارندگی است. بنابراین تمام کشورهای عرب و شورای همکاری اتفاق نظر دارند که رویکردشان باید بگونه‌ای باشد که دستیابی ایران به چرخه سوخت هسته‌ای موجب کاهش قدرت و تنزل منزلت منطقه‌ای و بین‌المللی آنان نگردد (فیروزآبادی، ۱۳۸۶: ۵۸). لذا تلاش خواهند کرد که با کنترل و تعدیل قدرت ایران از طریق مخالفت و مقابله همه جانبه با برنامه هسته‌ای آن در جهت حفظ موازنه قدرت بپردازند و یا از این طریق تلاش برای کسب فناوری هسته‌ای و حتی سلاح هسته‌ای موازنه قوای جدید را احراز کنند. منطقه خلیج فارس نیز بنابه دلایل راهبردی و اقتصادی همیشه مورد توجه قدرتهای استعماری فرا منطقه‌ای بوده است و این قدرتها در تلاش برای حفظ موقعیت خود در این منطقه و حضور دائمی در آن از هیچ اقدامی فروگذار نکرده‌اند. با این تفاسیر راهکارهای امنیتی را با شیوه و ترفندهای خاصی بکار برده‌اند تا از این طریق به کشورهای حوزه خلیج فارس چنین تلقین نمایند که امنیت شورا در گرو حضور کشورهای فرامنطقه‌ای قرار دارد. تبلیغات منفی و تسلیحاتی نشان دادن برنامه هسته‌ای ایران دو مورد از ترفندهایی است که در جهت امنیتی نشان دادن برنامه هسته‌ای ایران در سالهای اخیر مورد استفاده قرار گرفته شده است.

تبلیغات منفی

کشورهای عضو شورای همکاری که اساس تشکیل این شورا را در سال ۱۹۸۱ به دلیل اهداف امنیتی گذاشته شده بودند، در واکنش به دستیابی ایران به انرژی هسته‌ای، موضع خود را به موضع غرب نزدیک کرده و همزمان نیاز به تشکیل اتحادی امنیتی را بین خود احساس کردند. کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس در اثر تبلیغات منفی کشورهای غربی در مورد توان

هسته‌ای ایران، روی به همگرایی امنیتی با یکدیگر آورده و سعی کرده اند بعد امنیتی شورای همکاری خلیج فارس را بین خود تقویت کنند.

تسلیماتی نشان دادن برنامه هسته‌ای

مساله مرتبط با برنامه هسته‌ای از سال ۲۰۰۲ میلادی در محافل سیاسی و در میان افکار عمومی دنیا به صورت جدی مطرح شد. از آن پس به دلیل مبارزه با تروریسم جهانی، ایران زیر ذره‌بین قرار گرفت. در دسامبر ۲۰۰۵ آنجلا مرکل^۱ صدراعظم آلمان در کنفرانس امنیت در مونیخ ایران را متهم به ایجاد اختلال در امنیت جهانی کرد. وی همچنین در سفر خود به آمریکا در ژانویه ۲۰۰۶ چنین اظهار داشت: «تهران با پیگیری یک طرفه‌ی برنامه هسته‌ای، از خط قرمز عبور کرده است». مرکل در اظهارات و موضع‌گیری‌های بعدی خویش نیز بارها با لحن تهدیدآمیزی فعالیت‌های هسته‌ای ایران را مورد انتقاد قرار داد و همگام با واشنگتن تبلیغات شدیدی علیه ایران به راه انداخت. سفر معاون تسلیماتی وزارت امور خارجه آمریکا به حوزه خلیج فارس در فوریه ۲۰۰۵ که طی آن بیان داشت: «برنامه‌ی هسته‌ای ایران تهدیدی علیه متحدین آمریکا در خاورمیانه بشمار می‌آید. وی افزود: واشنگتن در حال هماهنگ‌سازی سیاست خود با کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس در قبال ایران است». وی همچنین بر تبادل نظر با کویت، بحرین و امارات در مورد خطرات برنامه هسته‌ای ایران تاکید کرده و از تکمیل موشک شهاب ۲۰۰۰ توسط ایران، که بردی معادل ۲۰۰۰ کیلومتر دارد به عنوان شاهدی مبنی بر تمایل ایران جهت ارتقای توان موشکی یاد کرد (دوست محمدی، ۱۳۸۹: ۴۲). کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس که تاکنون موضع مشخصی در مورد پرونده هسته‌ای ایران اتخاذ نکرده اند در اثر فراقتنی غرب رویکرد تعارض آمیزی در قبال پرونده هسته‌ای ایران اتخاذ کرده اند. آنها از یکسو در دیدارهای رسمی از حق دستیابی انرژی صلح آمیز هسته‌ای توسط ایران دفاع کرده و از سوی دیگر و در چارچوب اجلاس سران خود، سعی کرده اند تصمیمات مشترکی را در قبال پرونده هسته‌ای اتخاذ کنند. کشورهای حوزه خلیج فارس، به این درک رسیده اند که پیشبرد توان هسته‌ای ایران به عنوان یکی از مولفه‌های اصلی قدرت ملی آن کشور بوده و نتایج کوتاه مدت و بلند مدت آن را نمی‌توان نادیده

^۱ Angela Merkel

گرفت و واضح است که در صورت شدت گرفتن مساله هسته‌ای ایران، این کشورها فاقد سیاست مشخص و واضح در تعامل با این مساله هستند. اما در حال حاضر به موازات با اتحادیه اروپا، فشار دیپلماتیک را برای پایان دادن به این مساله مناسب می‌دانند (دوست محمدی، غیثی، مرادی ۱۳۸۹: ۱۵). همچنانکه برطبق طرح ریاض، نهادهای اطلاعاتی عربستان سعودی در گزارشی با موضوع مذاکرات هسته‌ای ایران عنوان کرده است که گروه ۱+۵ قصد دارد به هر قیمتی با ایران به توافق برسند و ادامه می‌دهد که با وجود ترسیم خط قرمز از سوی کشورهای غربی توافق نهایی به ایران امکان می‌دهد که آنقدر ذخایر اورانیوم داشته باشد که در صورتیکه تصمیم به ساخت بمب اتمی بگیرد می‌تواند ظرف چند ماه عملی سازد. به دنبال این گزارش به اعضای شورا توصیه شده که از اهرم‌های خود در جهت فشار آوردن به کنگره آمریکا استفاده کنند تا قانونگذاران کنگره توافقی را که اجازه باقی ماندن هرگونه تاسیسات هسته‌ای راحتی برای اهداف صلح‌آمیز به ایران می‌دهد را نپذیرند.

تعامل در جهت نزدیکی ایران و شورا

ایران همواره پس از پایان جنگ با عراق در مناسبات امنیتی خود با کشورهای عضو شورا تلاش کرده است نظر مساعد آنان را نسبت به خود جلب نماید. رویدادهای اخیر نیز گویای این مسئله است که در سالهای بعد از جنگ همواره ایران جز کشورهای با ثبات منطقه در حوزه داخلی و غیر تعرضانه و مداخله جویانه در حوزه خارجی داشته است و این خود اثبات گر این موضوع می‌باشد. در عصر جهانی شدن^۱ که با سیاسی شدن فزاینده هویت قومی، مذهبی و نژادی همراه است، همکاری کشورها در زمینه امنیتی و اقتصادی می‌تواند عاملی در جهت ثبات داخلی کشورها بکار گرفته شود. چرا که به نظر می‌رسد عامل قومیت و مذاهب موجود در درون کشورهای این حوزه خود می‌تواند مانعی در جهت امنیت داخلی دو طرف بوجود آورد. چرا که با وجود تنوع قومیتی و مذهبی که بطور اکثریت یا اقلیت در هر یک ساکن هستند، در صورت عدم همگرایی و رابطه غیردوستانه هر گونه تحول مثبت در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی و رفاه عمومی معلول از توان هسته‌ای در هریک از آنان زمینه خیزش اقلیت مردمی در داخل کشور متقابل به دنبال خواهد داشت. طبق تحلیل ساده از جدول زیر مشاهده

^۱ Reach Out Worldwide

می‌شود که ایران کمترین تاثیرپذیری را از همسایگان خود دارد و به همین میزان بیشترین تاثیرگذاری را در اقلیت‌های سایر کشورها خواهد داشت.

جدول شماره ۲ - درصد اقلیت‌های شیعه و سنی ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس

کشورها	درصد جمعیت سنی	درصد جمعیت شیعه
ایران	۳-۵/۳٪	۹۶-۹۷٪
بحرین	۲۰-۳۵٪	۶۵-۸۰٪
کویت	۶۵-۷۰٪	۳۰-۳۵٪
عربستان	۷۵-۸۰٪	۲۰-۲۵٪
امارات متحده عربی	۶۷٪	۱۶٪
قطر	۹۵٪	۱۳٪
عمان	۹۲٪	۷٪

(دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۱: ۳۷)

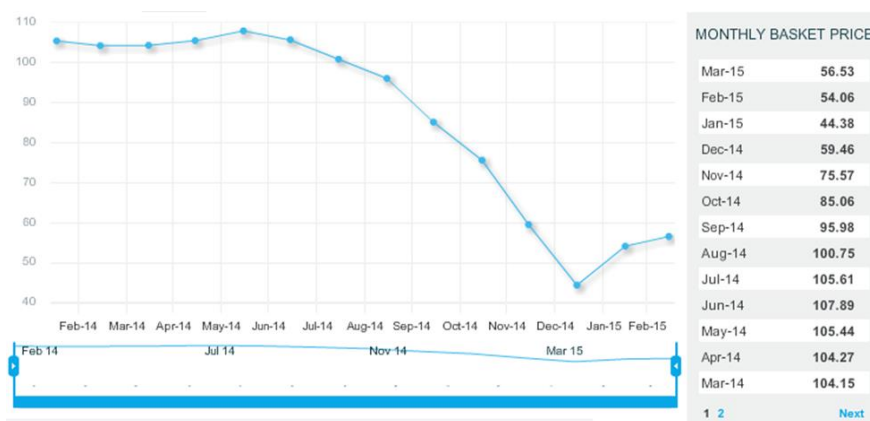
کشورهای عضو شورا و ایران در کنار هم یک مجتمع امنیتی منطقه‌ای^۱ را تشکیل می‌دهند و این بدین معناست که این کشورها دارای وابستگی متقابل امنیتی، سیاسی و اقتصادی هستند که هرگونه تغییر و تحول در هر یک از آنها و منطقه دیگر کشورها را مستقیماً تحت تاثیر قرار می‌دهد (جالینوس، ۱۳۹۱: ۶۶). بنابراین عقل و منطق سیاسی و منافع و مصالح مشترک حکم می‌کند که تصمیم‌گیران این کشورها، این حقیقت را در نظر گرفته و براساس آن خط مشی‌های خود را تعریف کنند. هدف افزایش قدرت نظامی و علمی ایران از جمله برنامه هسته‌ای به هیچ وجه جنبه تهاجمی و توسعه طلبانه نبوده بلکه صرفاً جنبه دفاعی و بازدارندگی دارد (اسدی، ۱۳۸۶: ۲۲). دعوت از رئیس‌جمهور ایران برای شرکت در نشست بیست و هشتمین اجلاس سران G.C.C شهر دوحه قطر در نوع خود اقدامی بدیع و بی‌سابقه است. رئیس‌جمهور در این نشست با هدف تقویت روابط و توسعه همکاری‌ها دوازده پیشنهاد عملی را ارائه کرد که

۱ Regional Security Complex

این میان می‌توان به همکاری درصیانت از محیط زیست خلیج فارس و دریای عمان، تاسیس سازمان های همکاری های اقتصادی، لغو صدور روادید با هدف تسهیل رفت و آمد شهروندان بین ۷ کشور، اجازه تملک اموال غیرمنقول، سرمایه گذاری مشترک در منابع نفت و گاز به صورت دو و چندجانبه، برنامه ریزی در برقراری تجارت آزاد بین کشورها، تأمین آب و گاز مورد نیاز برادران عرب، فعال کردن کریدور شمال و جنوب اشاره کرد. رئیس جمهور همچنین خواستار تشکیل سازمان همکاری امنیتی و اقتصادی بین کشورهای حوزه خلیج فارس شد (<http://www.persiangulfstudies.com>)

ملاحظات اقتصادی

یکی از مولفه های توسعه اقتصادی پایدار، تضمین استمرار و ثبات برای دستیابی به منابع انرژی مطمئن است و انرژی هسته ای به عنوان یکی از منابع انرژی پاک و مطمئن نقش مهمی در ثبات انرژی بازی می‌کند (دلوری پور، ۱۳۸۷: ۱۲۰). دستیابی به چرخه سوخت هسته ای وضعیت متفاوتی نسبت به انرژی های فسیلی دارد. انرژی فسیلی بصورت آماده در دامن یک سرزمین قرار دارد اما انرژی هسته ای، حاصل تلاش متخصصان و محصول توسعه علم یک کشور است که منجر به تولید انرژی می‌شود. از این رویکرد تولید انرژی هسته ای بیانگر پیشرفت و توسعه یک واحد سیاسی است که ابزارهای اقتصادی را برای کنترل منابع انرژی خود در اختیار می‌گیرد و این به نوبه خود شاخص مهم در توسعه محسوب می‌شود. در جهان تعداد ۳۱ کشور به انرژی هسته ای دست یافته است که همگی یا در میان کشورهای توسعه یافته قرار دارند یا کشورهایی هستند که دارای رشد فزاینده می‌باشند (اسکیلز، ۱۳۸۴: ۴). در حوزه انرژی فسیلی تمام کشورهای شورای همکاری بسیار غنی هستند و به نوعی در حوزه انرژی و منابع طبیعی دارای اشتراکات زیادی هستند (ویسی، ۱۳۹۱: ۸۱). پس از افزایش احتمال به توافق رسیدن مذاکرات هسته ای ایران و غرب و با توجه به آنکه نفت یکی از ابزارها و مهمترین آن در جهت اعمال فشار ایران برای کشورهای عضو شورا و به خصوص عربستان می‌باشد اقدام به کاهش قیمت نفت نمودند.

آنچه می‌تواند ایران را در حوزه انرژی از کشورهای عضو پیش‌بیندازد دستیابی و بکارگیری صلح‌آمیز انرژی هسته‌ای در تمام زمینه‌ها و بصورت گسترده است. بر این اساس تجمیع انرژی از قبیل نفت و گاز و هسته‌ای به عنوان مثلث انرژی، ایران را در کانون مبادلات انرژی جهان قرار می‌دهد که با مدیریت سیاسی صحیح و دیپلماسی معقول نقش تاثیر گذاری در زمینه اقتصادی منطقه و جهان خواهد داشت. خاطر نشان می‌شود که ایران به عنوان دومین دارنده ذخایر نفت و گاز جهان و قرار گرفتن در بین ۹ کشور برتر دنیا از نظر تولید سوخت هسته‌ای سه عنصر اصلی تامین کننده انرژی حیاتی را در اختیار دارد (ویسی، ۱۳۹۱: ۸۸). ضرورت دارد ایران به منظور بهینه سازی مصرف انرژی، ابتدا در الگوی تولید، توزیع و مصرف انرژی، اصلاحات لازم را ایجاد کند و یکی از متغیرهای مهم در حوزه تولید، جایگزینی منابع فسیلی با انرژی‌های نوین قابل تجدید مانند باد، انرژی خورشیدی یا انرژی هسته‌ای است. در حال حاضر تاثیر برنامه هسته‌ای و توان صلح‌آمیز هسته‌ای ایران بر کیفیت و کمیت روابط و مناسبات اقتصادی با کشورهای این حوزه چندان قابل قبول نبوده است (دلآوری پور، ۱۳۸۷: ۱۲۰). قابل ذکر است که جمهوری اسلامی ایران می‌تواند با یک دیپلماسی قوی و هوشمندانه براساس دارا بودن فعالیت صلح‌آمیز هسته‌ای از طریق حل مسئله و رفع تحریم‌ها و تغییر رویکردهای غرب و افزایش مراودات تجاری و اقتصادی، بهبود شرایط داخلی همواره بصورت غیرمستقیم به عنوان الگو برای کشورهای منطقه معرفی می‌گردد.

ملاحظات امنیتی

مهمترین و شاید پرطرفدارترین رویکرد در نظریه هسته ای شدن رویکرد امنیتی است که مهمترین دلیل این مسأله را وجود یا عدم تهدیدات امنیتی خارجی می داند. بر مبنای این رویکرد که ریشه در آموزه ی مکاتب واقع گرایی دارد، کشورها به این دلیل به هسته ای شدن روی می آورند که در محیط منطقه ای یا بین المللی ناامن یا امن قراردارند. این رویکرد که قدیمی ترین رویکرد در این زمینه است، تأثیر بسیاری بر جهت گیری کشورها در این مسیر داشته است. گرچه نویسندگان واقع گرای سستی استدلال مختلفی در این زمینه ارائه کرده اند، اما اکثر پژوهش ها در این زمینه بر دو عامل اساسی تأکید می کند: وجود و یا فقدان تهدید امنیتی، تضمین امنیتی از جانب یک هم پیمان قدرتمند (والس، ۱۹۷۹، پوتر، ۱۹۸۲). بوزان مجموعه امنیتی را گروهی از کشورها می داند که نگرانی های امنیتی اولیه و اصلی آنها به اندازه ای ————— هم وابسته است که در واقع تصور امنیت ملی آنها به صورت متمایز از یکدیگر ممکن نیست (موسوی، ۱۳۸۶: ۸۳۳). بوزان در اختیار گرفتن جزایر سه گانه ایرانی تنب بزرگ و کوچک و ابوموسی را حرکت آغازین شکل گیری مجموعه امنیتی خلیج فارس می داند (بوزان، ۱۳۶۱: ۶۴۱). این برهه کلیدی و محوری در ابتدای قرن بیستم به وقوع پیوست و از آن زمان جایگاه اقتصادی و انرژی در ترتیبات امنیتی منطقه کلید زده است. کشورهای عضو همواره ایران را به عنوان بازیگر توسعه طلب و تهدید کننده امنیت نگاه می کند و به همین دلیل به ایران بی اعتماد هستند. آنان نسبت به قدرت فزاینده نیروی نظامی ایران در زمان شاه نگران بودند و پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز موضوع صدور انقلاب را بهانه بی اعتمادی قرار داده اند (رزماری، ۱۳۷۲: ۱۹). خلیج فارس با اختلافها و درگیریهای متنوع و مختلف و غالباً به هم مرتبط در سطوح ملی و منطقه ای و فرامنطقه ای مشخص شده است، بسیاری از این اختلافات علل و پیامدهای بی شماری دارند که امنیت داخلی کشورهای منطقه گرفته تا روابطشان با یکدیگر و با قدرتهای برون منطقه ای را تحت تأثیر قرار می دهند. این منطقه دارای چنان اختلافات ریشه دار، وسیع و دامنه داری است که برای حل آنها به گمان پاره ای از تحلیلگران راهی به جز اعتماد و یا جنگهای خانمانسوز وجود ندارد. کشورهای منطقه یا باید به همدیگر اعتماد کنند و همگی سلاح خود را بر زمین بگذارند و احترام را به عنوان گام نخست در گفتگو میان خود قرار دهند و مشکلاتشان را در این چارچوب حل کنند یا باید هر کدام با توجه به سلاهای خود در جنگی خونین درحالیکه خود نیز به اندازه دیگران صدمه خواهد دید،

موارد اختلاف خود را به سرانجام برسانند (روشندل و سیف‌زاده، ۱۳۸۲: ۱۲۱-۱۵۲). کشورهای عضو شورا، امنیت خود را در گرو همکاری با قدرت های بزرگ اقتصادی و نظامی فرامنطقه ای به ویژه آمریکا می دانند. آمریکا نیز از جمله همین مورد، در منطقه حضور دارد؛ در حالی، به علل گوناگون که این حضور تهدید عمده ای برای ایران است. در چنین وضعی معمولاً کشورهای آماج می‌کوشند با اقدامات یکجانبه نظیر دست یابی به تسلیحات قدرتمندتر و ایجاد توازن تهدید، امنیت خود را به حداکثر برسانند که این خود موجب افزایش نگرانی، احساس امنیت کمتر و فرسایش امنیت در دیگر بخش ها خواهد شد تا زمانی که نگاه به امنیت و تفکر غالب حاصل جمع صفر^۱ در مورد مسائل امنیت منطقه باشد و مشارکت جایگزین این نوع نگرش نشود احتمال همسویی به مراتب سخت تر خواهد بود. و تلاش ایران توجیهی مناسب برای خریدهای عمده تسلیحاتی نظامی اعراب خواهد بود (موسوی، ۱۳۸۶: ۸۵). در حالی که جمهوری اسلامی ایران می تواند از طریق جلب اعتماد غرب و آمریکا و سازمانهای بین المللی مبنی بر صلح آمیز بودن فعالیت های هسته ای و متقابلاً رفع تهدیدات آنها حجم وسیعی از تهدیدات امنیتی کشورهای منطقه که به واسطه ی وابستگی سیاست خارجی شان به آمریکا و غرب می باشد خنثی کند.

نتیجه گیری

با یک نگاه تاریخی به روند سیاست خارجی کشورهای عضو شورای خلیج فارس که همواره نوعی بی ثباتی در تصمیم گیری نسبت به کشورهای همسایه دارند (مانند حمایت از عراق در جنگ با ایران و حمایت از کویت در اشغال آن توسط عراق) و سیاست خارجی شان وابسته به ارزیابی کشور قدرتمند همچون آمریکا از رویدادهای منطقه می باشد، نشان از این موضوع است که با یک بینش صحیح و استراتژی مناسب توسط ایران بر اساس مزیتها و برتریهای نظامی، علمی و هسته ای می تواند معادلات سیاسی اقتصادی منطقه را به نفع خود تغییر دهد. از آنجا که تحولات و فراز و نشیبهای مناسبات شورا با جمهوری اسلامی ایران در طول تکوین و موجودیت خود فصل بسیار پراهمیتی از تاریخ معاصر دیپلماسی منطقه را تشکیل دهد. لذا معتقدم که تحقیقاتی از این دست می تواند به سهم خود دولتمردان را در پی ریزی بنای استواری از مناسبات چند بعدی ملی، منطقه ای و بین المللی و خشکاندن ریشه های تشنج یاری نماید. کارگزاران نظام در دیپلماسی هسته ای می توانند طبق فرآیند

^۱ Zero-sum

سیستمی (توصیف آسیب شناسی، تبیین) نسبت به تأثیر گذاری همراه با عقلانیت در مواجهه با سیاست خارجی کشورهای عضو شورا گام بردارند. در مرحله توصیف، متغیرهای محیطی و بازیگران تأثیر گذار به موضوع هسته ای، مورد واکاوی قرار گیرد تا با بررسی موشکافانه سیاست خارجی تک تک اعضا شورا و موضع گیری دستجمعی آنان، قدرت مانور جمهوری اسلامی ایران به حداکثر برسد. در مرحله آسیب شناسی تهدیدهایی که شورای همکاری می تواند در قبال فعالیت هسته ای ایجاد کنند بررسی شود تا با آینده پژوهی و دستیابی به انسجام فکری - رویه ای، پاداستراتژی لازم برای مهار سناریوهای تهدیدزا مشخص گردد. در مرحله تبیین، بایستی تهدیدها، فرصت ها و آسیب ها مدیریت شود و توزیع وظایف میان نهادهای مسئول صورت پذیرد تا هریک از نهادها بر اساس وظایف و مسئولیت خود اقدام به واکنش در راستای اهداف هسته ای گام بردارد. در فضای ناعادلانه و تبعیض آمیز مناسبات هسته ای، دسترسی ایران به چرخه سوخت هسته ای غیر نظامی می تواند موقعیت ایران را بطور چشمگیری در مناسبات جهانی و منطقه ای بهبود بخشد. با توجه به این شرایط و همچنین مناسبات قدرتهای بزرگ نسبت به کشورهای در حال دستیابی به فناوری هسته ای به نظر می رسد ایران می تواند از موقعیت و پتانسیل ذاتی خود بهتر استفاده کند. زمانی که چرخه سوخت هسته ای در علوم مختلف و تولیدات صنعتی وارد شده و به تولید انبوه برسد می تواند به تولید قدرت منجر گردد. در حوزه انرژی های فسیلی تمام کشورهای همسایه جنوبی ایران بسیار غنی هستند و دارای مشابهت و اشتراکات زیادی هستند. آنچه که می تواند ایران را از دیگر رقبای منطقه ای پیش بیندازد دستیابی و بکارگیری فناوری هسته ای در تمامی بخشهای صنعتی، کشاورزی، پزشکی و... است. بر این اساس تجمیع سه گانه انرژی (نفت، گاز، هسته ای) ایران را در کانون مبادلات انرژی جهانی قرار می دهد که با مدیریت سیاسی صحیح و با درایت و دیپلماسی قوی انتظار می رود وزن ژئوپلیتیکی و قدرت ملی ایران و تأثیر گذاری آن در منطقه بیش از پیش اثر بخش باشد و به تبع آن بعنوان یک رهبر منطقه ای در نقش همگرا کننده و اتحاد خلیج فارس معرفی خواهد شد. البته خاطر نشان می شود که به دلیل حمایت غرب و آمریکا از کشورهای شورای همکاری خلیج فارس و تحریم ایران انتظار می رود در صورت هسته ای شدن منطقه روند دستیابی این کشورها به مراتب با شتاب بیشتری صورت گیرد.

منابع

فارسی

- ۱- ۱. اسدی، بیژن (۱۳۸۶)، «تاثیر توان هسته‌ای بر توازن قدرت، روابط و امنیت منطقه‌ای» پژوهشنامه علوم سیاسی، شماره ۶، ۶-۲.
- ۲- ۲. اسکیلز، رابرت (۱۳۸۴)، جنگ آینده، ترجمه عبدالحمید حیدری، تهران، دانشکده فرماندهی و ستاد دوره عالی جنگ.
- ۳- ۳. الهی، همایون (۱۳۸۷)، خلیج فارس و مسائل آن، تهران: نشر قومس.
- ۴- ۲. بوژان، باری (۱۳۸۱)، «خاورمیانه: ساختاری همواره کشمکش‌زا»، فصل‌نامه سیاست خارجی، سال شانزدهم، شماره ۴.
- ۵- ۴. تیموتی، گاردن (۱۳۸۳)، چرا کشورهای دنیال سلاح هسته‌ای هستند؟ ترجمه بیژن اسدی، فصلنامه مطالعات منطقه‌ای اسرائیل شناسی - امریکاشناسی.
- ۶- ۵. جالینوس، احمد (۱۳۹۱)، «ایران هسته‌ای و تاثیر آن بر روند همگرایی بیشتر با شورای همکاری خلیج فارس» پژوهشهای سیاسی، سال دوم، شماره ۵.
- ۷- ۶. حاج یوسفی، امیرمحمد (۱۳۸۴)، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در پرتو تحولات منطقه‌ای (۱۹۹۱-۲۰۰۱) تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- ۸- ۷. دلاورپورآقدم، مصطفی (۱۳۸۷)، ایران هسته‌ای نماد اراده ملی در برابر نظام هژمونیک، تهران، نشر مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی.
- ۹- ۸. دوست محمدی، احمد (۱۳۸۹)، «تاثیر فعالیت‌های هسته‌ای ایران بر همگرایی امنیتی در بین اعضای شورای همکاری خلیج فارس» فصلنامه مطالعات سیاسی، سال دوم، شماره ۸.
- ۱۰- ۹. دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۸۶)، «رویکرد اعراب به برنامه هسته‌ای ایران» مطالعات خاورمیانه، شماره ۵۰-۵۱.
- ۱۱- ۱۰. دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال (۱۳۹۱)، «تحلیلی بر تعاملات جمهوری اسلامی ایران و شورای همکاری خلیج فارس» پژوهشهای روابط بین‌الملل، پائیز، شماره ۵.
- ۱۲- ۱۱. رزماری، هالیس (۱۳۷۲)، امنیت خلیج فارس ترجمه حاکم قاسمی، پژوهشکده علوم دفاعی و استراتژیک دانشگاه امام خمینی.

- ۱۳-۱۲. روشندل، جلیل و سیف‌زاده، سید حسین (۱۳۸۲)، «تعارضات ساختاری در منطقه خلیج فارس» تهران، مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعات استراتژیک خاورمیانه.
- ۱۴-۱۳. سیف‌زاده، سیدحسین (۱۳۹۱)، نظریه پردازی در روابط بین الملل مبانی و قالبهای فکری، تهران: نشر سمت.
- ۱۵-۱۴. غریب آبادی، کاظم (۱۳۸۸)، برنامه هسته ای ایران (واقعیت اساسی)، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه.
- ۱۶-۱۵. قوام، سیدعبدالعلی (۱۳۹۰)، اصول سیاست خارجی و سیاست بین الملل، تهران: نشر سمت.
- ۱۷-۱۶. موسوی، سید حسین (۱۳۸۶)، «الگوی امنیت منطقه خلیج فارس، تجربه ها و موانع» فصلنامه مطالعات راهبردی، سال دهم، شماره ۴.
- ۱۸-۱۷. نصری، محسن (۱۳۸۶)، شکوه ملی در فناوری هسته ای، تهران، نشر حدیث راه عشق.
- ۱۹-۱۸. واعظی، محمود (۱۳۸۶)، انرژی اوراسیایی، «پژوهشکده مطالعات استراتژیک گروه مطالعات سیاست خارجی»، پژوهش شماره ۸.
- ۲۰-۱۹. واعظی، محمود (۱۳۸۹)، «دیپلماسی انرژی ایران و قدرتهای بزرگ خلیج فارس» معاونت پژوهش‌های سیاست خارجی، گروه مطالعات مبانی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران.
- ۲۱-۲۰. واعظی، محمود (۱۳۸۸)، دیپلماسی اقتصادی ایران باتاکید بر نقش انرژی، پژوهش شماره ۱۷، دیپلماسی اقتصادی، پژوهشکده مطالعات استراتژیک گروه مطالعات سیاست خارجی .
- ۲۲-۲۱. ویسی، هادی (۱۳۹۱)، «نقش انرژی هسته ای در قدرت ملی ایران» فصلنامه مطالعات جهان اسلام، سال اول شماره اول.
- ۲۳-۲۲. هانس جی. مورگنتا (۱۳۷۴)، سیاست میان ملتها، تلاش در راه قدرت و صلح، ترجمه حمیرامشیرزاده، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین الملل.

انگلیسی

- 24- Aron, Peace and War (London: wiedenfeld and nicolson, 1966)
- 25- Alani, M., 2009. Renewed Calls to Establish a Regional Security System, in Gulf Yearbook, 2008-2009. Dubai: Gulf Research Center, pp. 191-8
- 26- Beeston, Richard, 2006. Saudis Warn Iran that its Nuclear Plan Risks Disaster. Times online, www.timesonline.co.uk/tol/news/world/middle_east/article789045.ece, 16 January
- 27- Ehteshami, A., 2009. Developments in Iran and Impact on Iran-GCC Relations, in Gulf Yearbook, 2008-2009. Dubai: Gulf Research Center, pp. 313-25
- 28- El-Hokayem, E. and M. Legrenzi, 2006. The Arab Gulf States in the Shadow of the Iranian Nuclear Challenge. Washington, DC: The Henry L. Stimson Center. Working paper, www.stimson.org/swa/pdf/StimsonIranGCCWorkingPaper.pdf, 26 May, pp. 1-26

- 29- Wasson, Erin., 2009. White House Signs Nuclear Cooperation Agreement with UAE. Inside US Trade, www.hcfa.house.gov/111/press011409c.pdf, 16 January
- 30- Waltz, kenneth, intenational structure national force, and balance of world power, 1967
- 31- Stephanie Cronin. The Islamic Republic of Iran and the GCC States: Revolution to Realpolitik? , London and Professorial Research Associate. SOAS . University of London .August 2011. Number 17